

AȘEZAREA FEUDALĂ CIGHIR

CORNELIU GAIU, ȘTEFAN DĂNILĂ

Terasa înaltă ce însoțește malul stîng al riului în aval de orașul Bistrița a oferit condiții propice viețuirii umane încă din cele mai vechi timpuri așa cum au evidențiat cercetările arheologice efectuate în mai multe rînduri în acest loc¹. După ce în numărul anterior al acestei publicații au fost valorificate materialele din epoca bronzului descoperite pe terasa „Cighir”, dorim să prezentăm în acest cadru așezarea feudală descoperită în cursul acestor cercetări. Cu tot caracterul limitat al săpăturilor, care nu ne permit să evaluăm întinderea așezării, numărul de gospodării existente, structura satului și evoluția în timp a habitatului așa cum ar fi fost ele evidențiate de o dezvelire de amploare — deși limitele cronologice în care se desfășoară locuirea de pe Cighir și situarea sa în imediata apropiere a unei localități evoluind spre structuri urbane ar fi prezentat un interes cu totul particular pentru cunoașterea lumii rurale transilvănene din primele secole ale feudalismului —, caracterul unitar și bogăția inventarului locuințelor dezvelite face utilă publicarea rezultatelor obținute.

În cadrul sondajului arheologic din anul 1963 au fost depistate un număr de patru locuințe feudale, iar în cel din 1979 alte două complexe de locuit, relativ sărace în material.

În S₁/1963 s-a interceptat o locuință de suprafață avînd dimensiunile de 3,3 m x 2 m și a cărei umplutură conținea fragmente ceramice și o mare cantitate de arsură și cărbune. În locuință nu au fost sesizate nici un fel de amenajări interioare.

În S₂/1963 au fost descoperite alte trei locuințe feudale: L₄/1963 este o locuință (fig. 1) a cărei groapă se adîncea pînă la 100 cm avînd

¹ O primă semnalare a unor vestigii arheologice pe terasa „Cighir” s-a datorat cercetărilor de suprafață întreprinse de St. Dănilă în 1960 (St. Dănilă, în *PM*, Cluj, 1964, pp. 46-51). Sondaje arheologice au fost întreprinse în 1943 în și 1979 (St. Dănilă, în *FI*, 3, 1974, pp. 461-462; G. Marinescu, în *FI*, 5, 1988, pp. 21-37).

dimensiunile de 2,5 x 3,5 m care continua în colțul de S-V cu un cuptor din lut cruțat de formă ovală cu vatra lutuită prezentînd o crustă groasă de arsură. Vatra se afla cu 40 cm mai sus decît groapa locuinței. Gîrliciul cuptorului larg de 45 cm era mărginit de lespezi de piatră așezate pe cant. Pereții cuptorului se păstrau la o înălțime de 15 cm

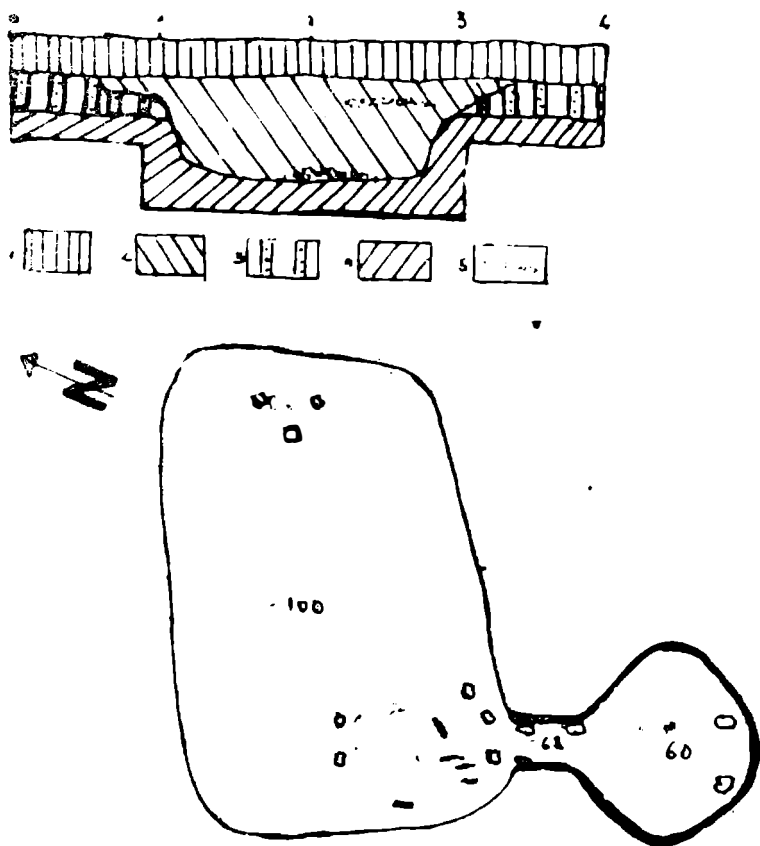

Fig. 1. — Planul și profilul locuinței L₄/1963. Legenda : 1 — humus actual ; 2 — strat negru cu depunere de material feudal ; 3 — strat aparținînd epocii bronzului ; 4 — sol virgin ; 5 — arsură și cărbune.

deasupra vetrei. Inventarul locuinței cuprindea o mare cantitate de ceramică între care mai multe vase întregi, trei cuțite din fier și o seceră.

L₄/1963 este tot o locuință de tipul celor adîncite în pămînt, groapa bordeiului coborînd pînă la —140 cm de la nivelul actual al solului, cu dimensiunile de 3,3 x 3 m. Se pare că și această locuință avea ame-

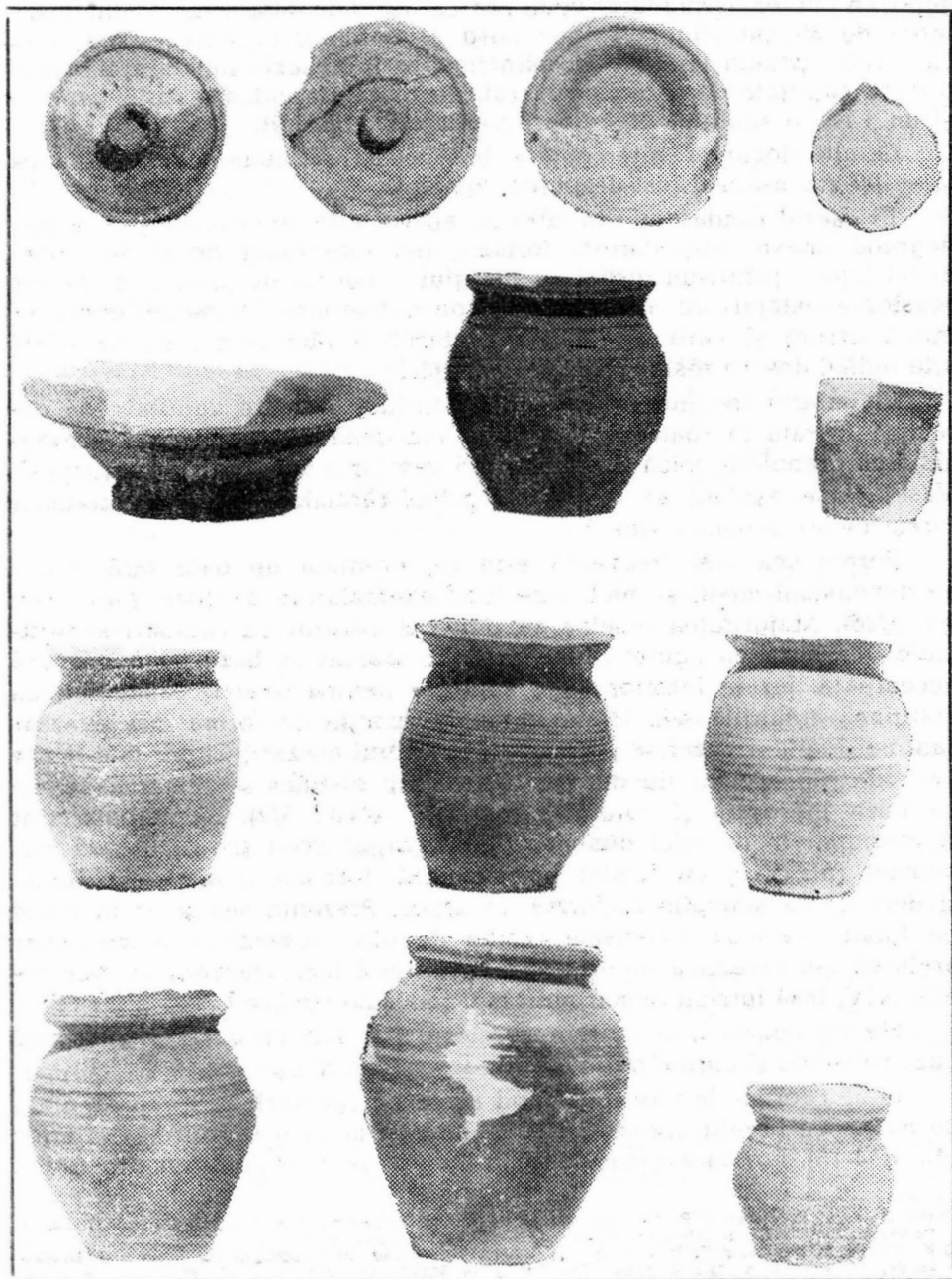

Fig. 2. Ceramică din așezarea feudală Cighir.

najat un cuptor asemănător celui din L₄, așa cum sugerează prelungirea, largă de 50 cm, din colțul de nord al bordeiului, reprezentând gura cuptorului situată la —80 cm adâncime. Și în această locuință s-a găsit o mare cantitate de ceramică lucrată la roată, de culoare roșie, precum și un vâscior smălțuit de culoare verde-oliv (pl. 5/9).

O altă locuință interceptată în aceeași secțiune, ce se adâncea la —100 cm, n-a mai fost dezvelită complet.

În cadrul sondajului din 1979 au apărut alte două locuințe sau mai degrabă anexe gospodărești formate din cîte două gropi de formă ovală legate printr-un gîrlici cu marginile placate de pietre. În gropile acestor amenajări au apărut alături de numeroase fragmente ceramice multă arsură și cărbune. Nici inventarul și nici forma nu ne oferă alte indicii despre rostul acestor amenajări.

Inventarul locuințelor cercetate cuprinde o mare cantitate de ceramică lucrată la roată dintr-o pastă omogenă conținînd ca degresant nisip cu granulație mică și medie dînd vaselor o suprafață zgrunțuroasă. Vasele arse oxidant au o culoare gălbui-cărămizie și pentru anumite forme cenușiu-gălbuie (fig. 2).

Forma cea mai frecventă este reprezentată de oala fără toartă de dimensiuni medii și mici, rare fiind exemplarele de dimensiuni mari (pl. 4/16). Majoritatea oalelor au pîntecul decorat cu caneluri superficiale, iar **buza** cu „guler” bine profilat, marcat la bază cu o nervură accentuată, iar la interior cu o șanțuire pentru fixarea capacului, cu marginea rotunjită sau tăiată oblic. În funcție de forma mai evazată sau mai înaltă a buzei se pot urmări în cadrul așezării Cighir mai multe variante ale acestui tip de vas. Ca un tip distinct se remarcă vasele cu buza îngroșată și rotunjită (pl. 2/8; 4/5,8; 5/2). Numeroase sînt și exemplarele de mici dimensiuni, cu corpul zvelt (pl. 5/10) sau mai bombat (pl. 5/15) cu fundul bine marcat, formînd o adevărată talpă și decorat cu ștampile în formă de cruce. Prezența semnelor în relief pe fundul vaselor, așa-zisele semne de olar, reprezintă o moștenire preluată din ceramica anterioară² și întîlnită încă frecvent în secolele XIII-XIV, însă într-un număr mult mai redus de motive³.

Un tip aparte îl constituie vâsciorul (pl. 1/3) cu gura largă, avînd buza rotunjită și corpul puțin arcuit, descoperit în L₄.

O altă formă de vas aparținînd aceleiași categorii este reprezentată de oalele cu pereții aproape drepți, gura largă cu o șanțuire la interior (pl. 4/14-15). Forma acestor vase ne face să le considerăm mai degrabă

2 Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, **Capidava**, vol. I, București, 1956, pp. 215–226; A. Tacik, în **PamArch.**, 53/2, 1962, pp. 347–380; Hölbrigl J., în **AE.** 44, 1930, pp. 142–169.

3 K. Horedt, în **Materiale**, 2, 1956, p. 30, fig. 16/9; Th. Nögler, în **Forschungen zur Volks und Landeskunde**, 10, 1957, 1, p. 83; R. Popa, Gh. Baltag, în **SCIVA**, 31, 1980, 1, p. 45, M. Marcu, în **Dacia**, N.S., 27, 1983, p. 138, fig. 2/1–6; Imre Hol, **Mittelalterliche Funde aus einem Brunnen von Buda**, Budapest, 1966, p. 12 și urm.

cahle-oale⁴ deși prezența lor în inventarul unor locuințe modeste de tip bordei sau semibordei nu se poate explica decît în cazul în care aici se producea ceramică pentru necesitățile orașului Bistrița.

Un opaiț cu gura circulară prevăzută cu plisc avînd pereții ușor oblici sub forma unei tăvițe de 2,5 cm înălțime⁵ și mai multe capace de oală reprezintă categorii ceramice frecvente în cadrul descoperirilor din sec. XIII-XIV⁶. Capacele sînt sub forma unor tăvițe cu pereții aproape verticali cu buza albiată și decorată cu șiruri de alveole (pl. 2/17-18), prevăzute în unele cazuri cu un buton scund în partea centrală.

Castroanele din pastă roșie cu pereții groși, de formă tronconică (pl. 3/13-14; 5/7), cu gura avînd buza profilată marcată de o țesătură spre interior, ușor albiată și decorată în unele cazuri cu incizii triunghiulare apar în numeroase exemplare la Cighir. Unele fragmente dovedesc că existau și castroane prevăzute cu cioc de scurgere (pl. 3/13). Asemenea castroane par a evolua din vechile căldări de lut cunoscute în descoperirile din secolele XI-XII, care nu sînt însă documentate în ceramica de care ne ocupăm aici. Această formă de vas este datată în sec. XIII și începutul sec. XIV⁷.

Farfuria este ilustrată ca formă printr-un singur exemplar descoperit în L₄ (pl. 1/11). Aceasta are marginea lată răsfrîntă aproape orizontal și corpul tronconic ușor arcuit.

Lucrate dintr-o pastă mai fină și mai densă sînt ulcioarele cu gura înaltă și dreaptă sau ușor evazată, marcată de nervuri de culoare cenușiu-gălbuie. Mai multe din exemplarele găsite la Cighir au gura prevăzută cu cioc de scurgere (pl. 2/9-10). Pentru datarea lor în a doua jumătate a secolului al XIII-lea pledează prezența acestui tip de vas în mediul orășenesc din regatul arpadian⁸.

Prezența unor torți decorate cu șiruri de incizii drepte sau oblice⁹ dovedește existența mai degrabă a unor ulcioare cu toartă decît a tipului de oală cu toartă, categorie ceramică absentă în inventarul locuințelor de la Cighir.

Sub aspect tipologic ceramica din L₆ apare mai evoluată decît cea care provine din L₄, ceea ce presupune o diferențiere cronologică între cele două locuințe. Dacă inventarul ultimei se încadrează, în baza analogiilor cu materialul arheologic din alte stațiuni, în a doua

4 Ibidem, p. 26, fig. 28.

5 Această formă de opaiț se datează în general în perioada 1270-1330. Vezi Al. Rădulescu, în *Dacia*, NS, 16, 1972, p. 227, fig. 11; și N. Parodi, în *AE*, 100, 1973, 2, p. 232, fig. 10/9.

6 R. Popa, Gh. Baltag, *op. cit.*, pp. 45-46, fig. 7e; I. Holl, în *AE*, 100, 1973, 2, pp. 198-200, fig. 25/25, 26/18, 40, 27/11-12.

7 R. Popa, în *SCIVA*, 24, 1973, 4, p. 671; Mariana Dumitriche, în *Cercetări arheologice*, 3, București, 1979, p. 188, fig. 11/9.

8 I. Holl, *Mittelalterliche Funde...*, pp. 12-13, fig. 30/7-8; idem, *Budapesti Régiségei*, 24, 1977, 4, fig. 52/7.

9 R. Popa, Gh. Baltag, *op. cit.*, p. 44, fig. 5e; I. Holl, în *AE*, 100, 2, p. 199, fig. 26/35.

10 R. Popa, Gh. Baltag, *op. cit.*, pp. 44-45; I. Holl, în *AE*, 100, 2, p. 194; Miklós Zs., în *AE*, 105, 1978, 1, pp. 95-105, fig. 9.

jumătate a secolului XIII¹⁰, atunci cealaltă depășește începutul veacului al XIV-lea¹¹.

Datele relevate de materialele arheologice sînt într-o oarecare măsură completate de o serie de informații de arhivă. Satul Cighir este atestat documentar la 1243/44, cu ocazia confirmării de către regele Bela al IV-lea a moșiei Sărata către urmașii comitelui de Rodna, Ariscaldus. Făcîndu-se cu acea ocazie delimitarea respectivei moșii se precizează că aceasta se hotărînicește spre N-E cu „villa Chuger”¹². La 1394 Cighirul apare amintit împreună cu Caila, fiind numit „predium Chyger”¹³. Informația scrisă confirmă faptul că în veacul al XIV-lea așezarea își încetează existența, predium desemnînd de obicei un sat pustiit¹⁴. În secolul al XV-lea moșia Cighir (terra Chiger) este acordată împreună cu casa Beche, la 21 februarie 1469, de către Matei Corvin orașului Bistrița¹⁵, posesiune întărită de conventul de la Cluj-Mănăstur, la 23 februarie 1474¹⁶.

Cauzele care au dus la pustiirea acestei așezări rămin obscure. În general, dispariția unor sate în evul mediu ține atît de factori naturali, cît și de cei economico-sociali. Esté posibil ca populația Cighirului să fi fost atrasă spre Bistrița o dată cu cîștigarea de către această localitate a autonomiei administrative și politice. În jurul Bistriței se produce un proces de restructurare a habitatului tocmai în legătură cu dezvoltarea orașului, dispărînd cam în aceeași vreme și așezările Fata, Bachuna și Chege¹⁷.

Sondajele întreprinse pe terasa ce poartă denumirea fostei așezări feudale, deși de proporții restrînse, au permis identificarea unuia din salele dispărute din jurul orașului Bistrița dovedind că cercetarea arheologică poate aduce contribuții importante, alături de investigațiile de arhivă, la cunoașterea realităților demografice și a civilizației materiale medievale din această zonă a Transilvaniei. În acest domeniu sînt de așteptat în continuare progrese importante atît în cunoașterea civilizației medievale orășenești, cît și a celei din mediul sătesc.

11 R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea, Baia Mare*, 1966, p. 47, fig. 34; M. Marcu, *op. cit.*, p. 129 și urm., Th. Năgler, în *Studii și comunicări. Muzeul Brukenthal*, 14, 1969, p. 111, pl. 3; K. Horedt, *op. cit.*, p. 21, fig. 15-16; Luminița Munteanu, în *Cercetări arheologice*, 5, București, 1982, pp. 109-110, pl. 2.

12 Györfy Gy., *Az Árpád-Kori Magyarország történeti földrajza*, vol. 1, Budapesta, 1966, pp. 563-564.

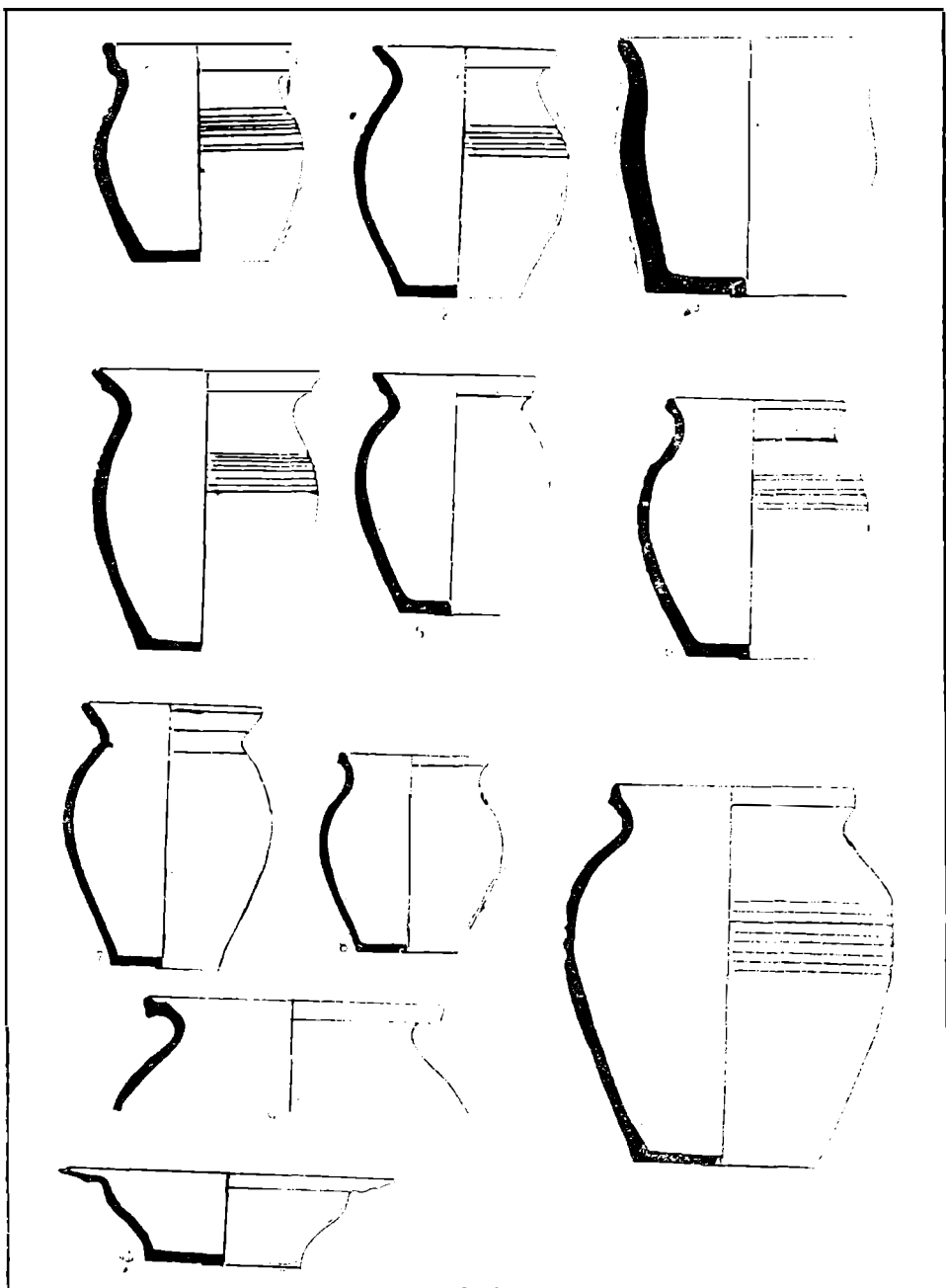
13 *Ibidem*, vol. II, p. 65.

14 R. Popa, *Tara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, p. 64; St. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1972, pp. 393-394.

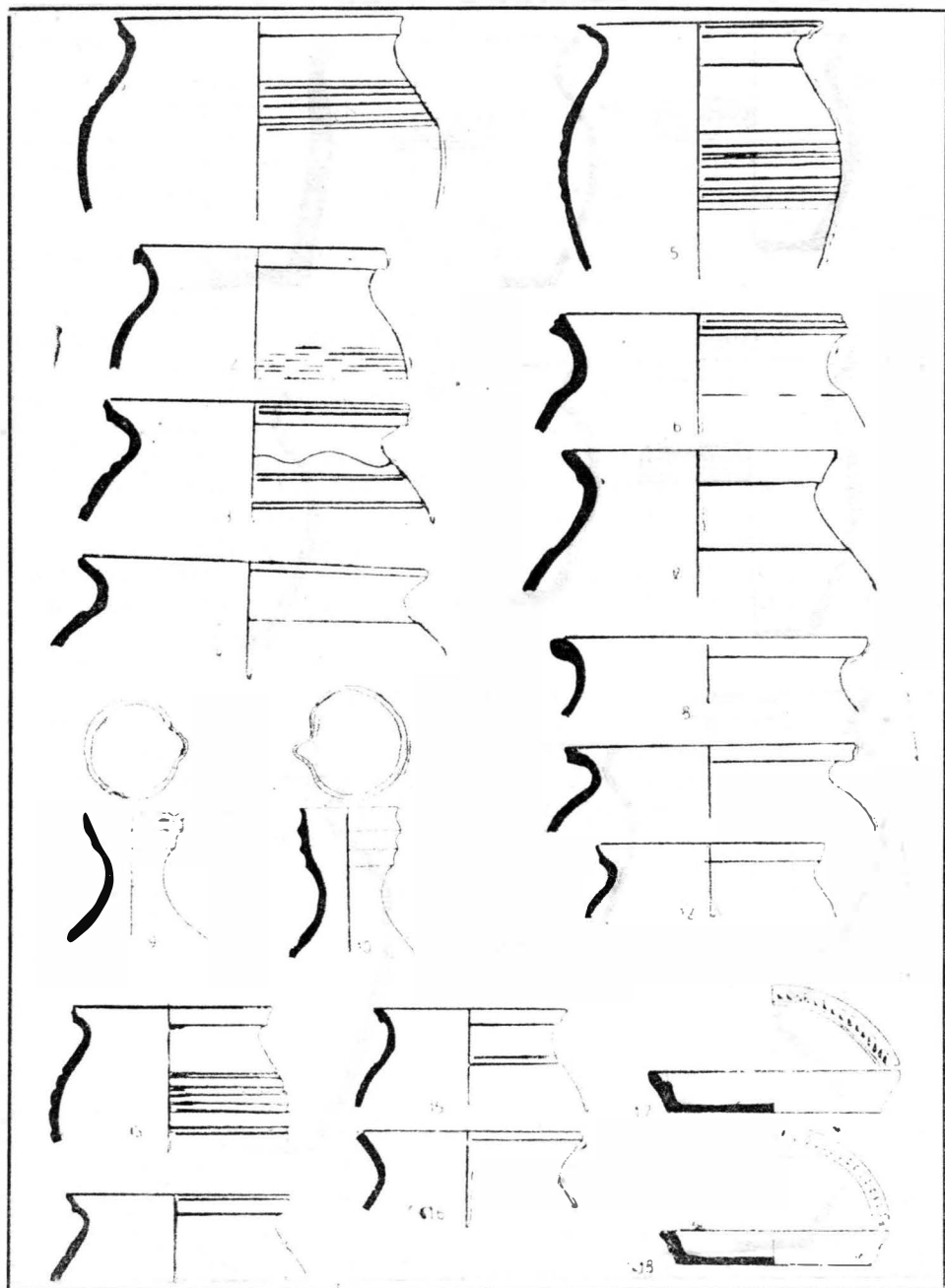
15 A. Berger, *Urkundenregesten aus dem alten Bistritzer Archive von 1203 bis 1420*, „Programm des evangelischen AB Obergymnasium zu Bistritz”, 1894, nr. 203.

16 *Ibidem*, nr. 265.

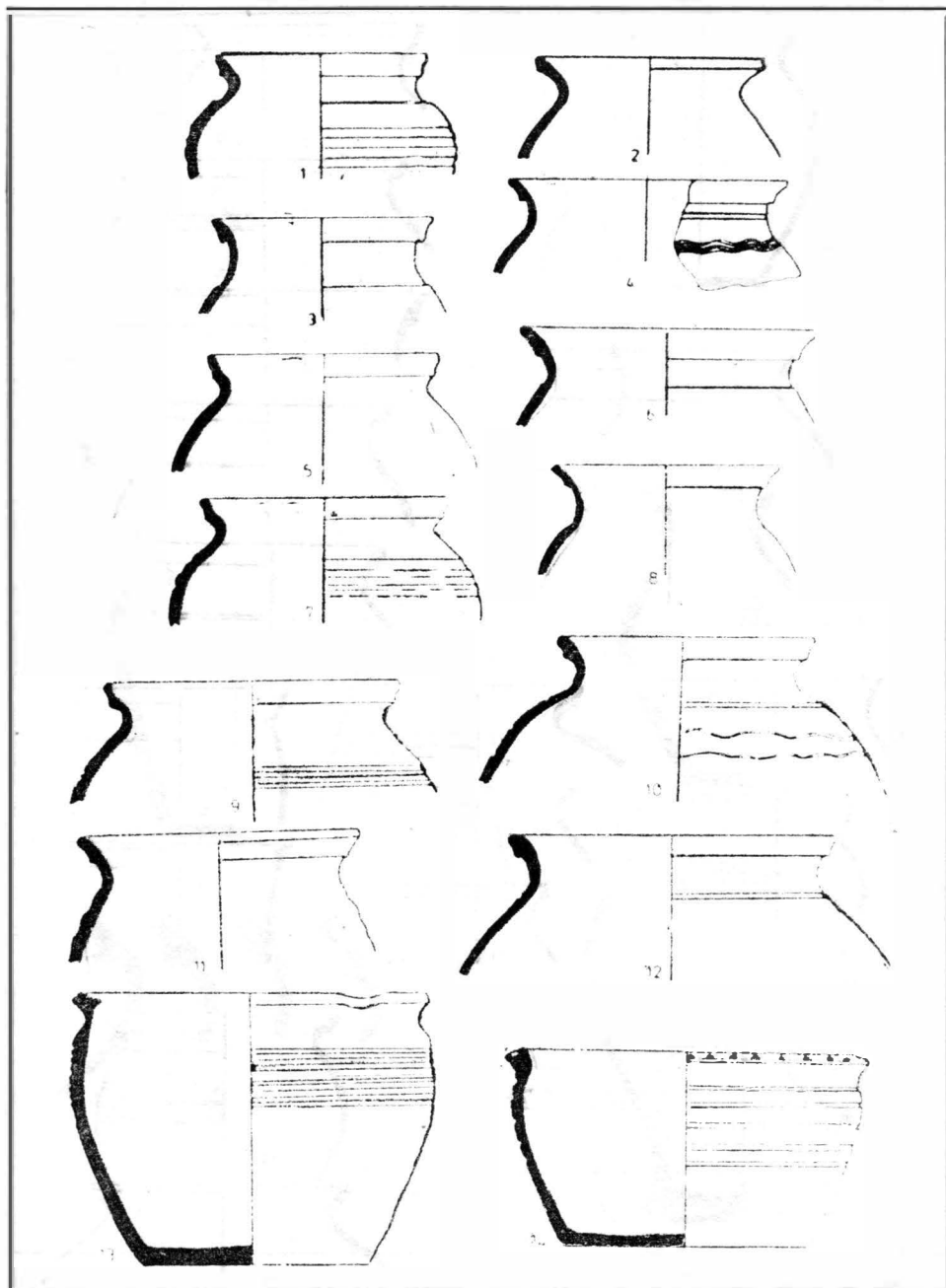
17 N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, pp. 128-138.

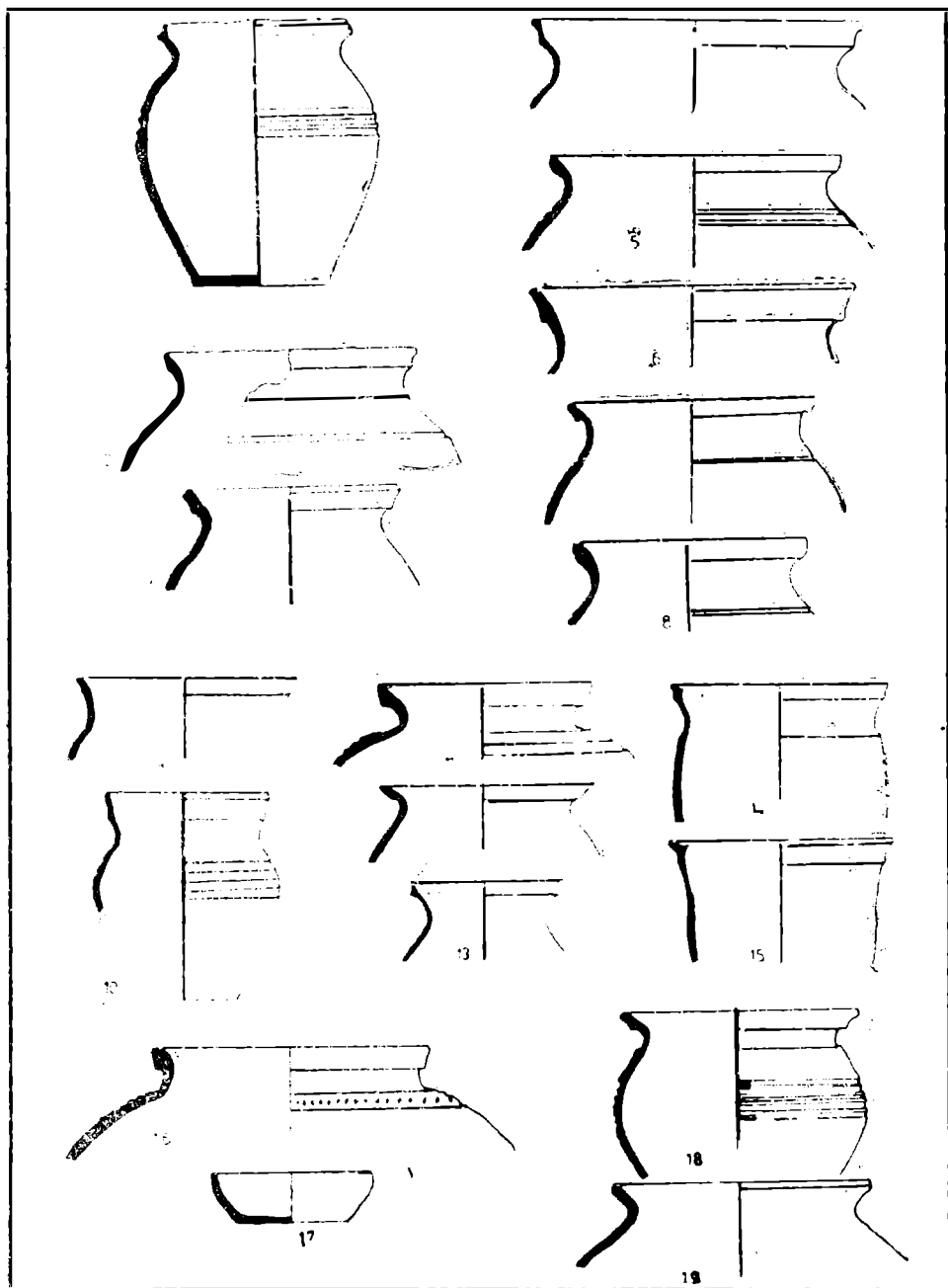

Pl. 1. — Ceramică din L₄/1963 Măr. 1/4; 3=1/2.

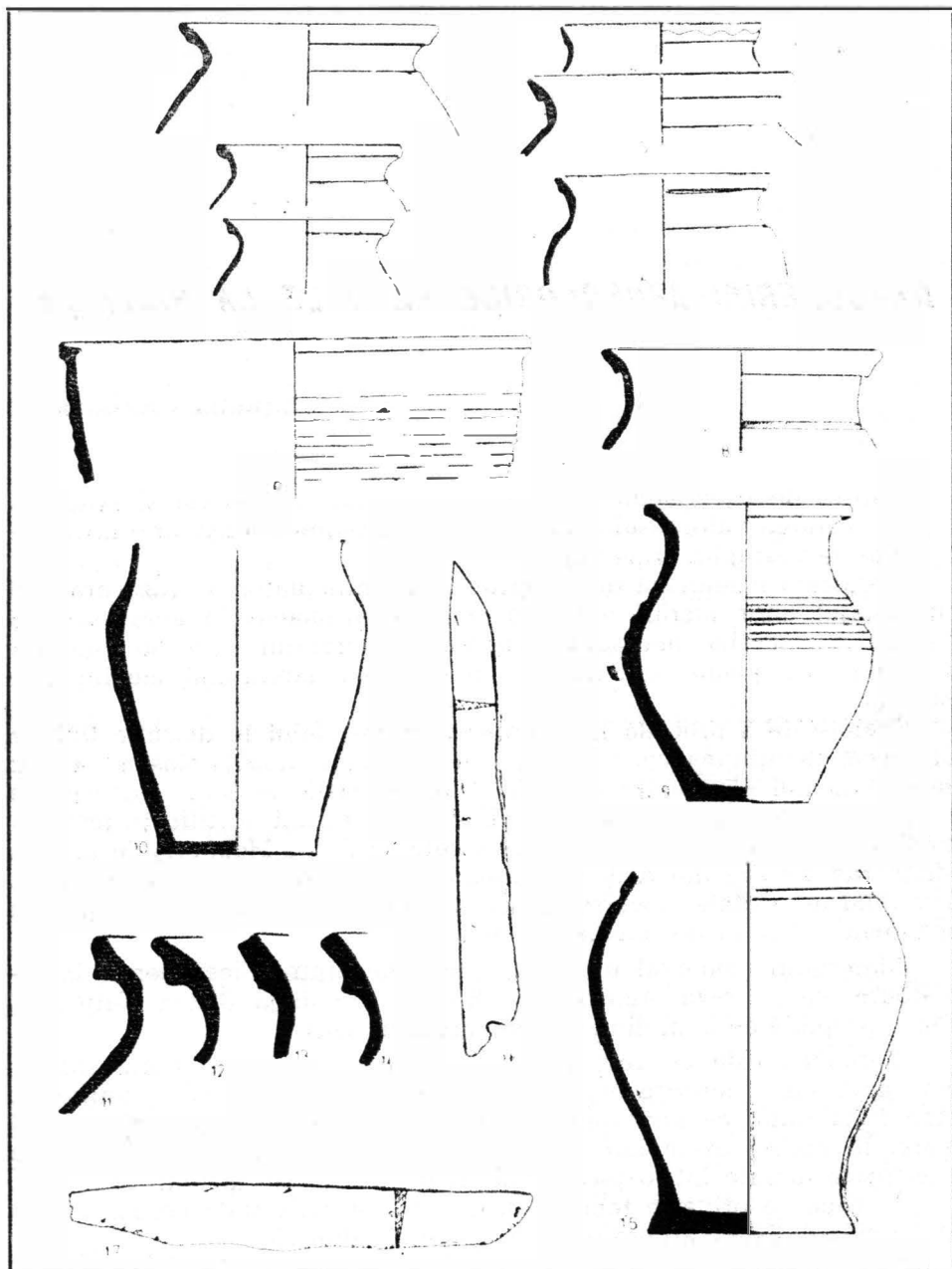

Pl. 2. — Ceramică din L₄/1963 ; 1/4.

Pl. 3. — Ceramică din L₄/1963 ; 1/4.

Pl. 4. — Ceramică din L₆/1963; 1/4; 16=1/6.

Pl. 5. — 1—9 — Ceramică din L₈/1963, 10—17 — Materiale din L₁/1979. Mășr.
1/4(1—8); 1/2 (9—17).